
Spinoza'da Aşk Felsefesi

Philosophy of Love in Spinoza

MEHMET KASIM ÖZGEN

Cumhuriyet University

Abstract: Spinoza is a philosopher who starts off to search for happiness in his philosophy. Therefore, according to him, human being should concentrate his knowledge and feelings in order to attain his happiness and to remove from himself and the community. For this reason, human being should know and love three things: God, universe and human. So, for human being, it is important to know his body and mind at first. Of mind, to understand the concept of eternity by power of intuition, according to Spinoza, the highest effort and the biggest virtue for it. To know things by knowledge of third kind is to comprehend them completely by beginning from knowledge of God. Spinoza's metaphysics of love bases upon his concept of "mental love of God" which leads human being to happiness. Salvation, happiness and freedom of human being exist in this high love. Therefore, what occupies the mind should be this love of God.

Keywords: Spinoza, love of God, happiness, human being, mind.

Giriş

Spinoza hakkında yapılan yaygın yanlışlıklardan biri de onun felsefesinin tamamen spekülasyona dayalı olduğu düşüncesidir. Oysa Spinoza'nın felsefesi pratiği hedefleyen bir felsefedir. Spinoza açısından felsefi düşünceyi gerekli kılan, bilgiye değil; mutluluğa olan gereksinimdir. Onun bulmaya çalıştığı insanı mutlu edecek gerçek, iyi şeyin ne olduğudur. (Fransez, 2012: 96) Filozofları felsefe yapmaya iten güdü bilgi arayışı iken Spinoza'yı güdenin mutluluk arayışı olduğu söylenebilir. (Fransez, 2012: 79)

Felsefenin temel amacı zorunlu varlık ve tek töz olan Tanrı bilgisini açık seçik ortaya koymak, insan zihninde içkin olan “ebediyet” özünü görebilmek, yine insanda mevcut olan doğal ışığın/aklın buyruğuna göre yaşamayı öğretmek ve nihai olarak da insana en yüksek mutluluk yolunu göstermektir. Bu kutlu yolda yolculuğu kolaylaştıran, zevkli hale getiren en önemli kılavuz, doğal ışığın/aklın bütünleyicisi olan sevginin kendisidir.

Spinoza'nın sevgi ile ilgili en önemli endişesi temel mesajı sevgi üzerine kurulmuş Hristiyanlık dininin bile gerçekte sevgi görüşünden çok uzak bir pratikle pratikleşmesidir. Yasa üzerinde pratik kuran ancak yasanın asıl amacını, yani yasa sahibini/Tanrıyı sevmek ve böylece bireysel ve toplumsal yaşamını sevgi ile doldurmak gerçeğini, göz ardı eden dindaşlarını ise *Teolojik-Politik İnceleme* kitabında detaylı bir eleştiriye tabii tutar.

Spinoza “Sık sık şaşkınlığa düşmeme neden olan şey” der, “Hristiyanların yani sevgi, neşe, barış, öz denetim ve herkese iyi niyetli davranmayı öğretmekle övünen insanların” kendi dinlerinin temel erdemi olan sevgi erdemini bir kenara itip “kötücül bir ruhla yarışmaları ve her gün birbirlerine karşı en şiddetli kını açığa vurmalarıdır.” (Spinoza, 2010: 46) Bir başka deyişle sevgi erdeminin, bunların zihninde hazza ve neşeye dayalı bir içtenlikle çalışmamasıdır. Tam tersi bunların zihninin kin ve nefretle kendini zevkle açığa vurması, sevgi görüşü açısından endişe verici bir durumdur. Bir Hristiyan için sevgi erdeminin ayırıcı bir vasıf olması gerekirken bunun böyle olmaması bu din açısından çok üzücü bir durumdur. Gerçeğe bakmak gerekirse bu üzücü durum sadece Hristiyanlık için değil; diğer dinler için de ne yazık ki geçerlidir. “Nitekim her birinin inancı, sevgi duygularından daha çok bu kötücül duygularla ölçülür. İşler artık öyle bir noktaya geldi ki birinin Hristiyan, Yahudi, Türk ya da pagan

olup olmadığını yalnızca dışsal görünümü ve ibadetiyle, bir de hangi kiliseye gittiğini, hangi fikirden olduğunu, hangi mezhep babası adına yemin ettiğini öğrenerek anlayabilirsiniz. Bunun dışında hepsi benzer bir hayat sürüyor.” (Spinoza, 2010: 46)

Bu durum Spinoza'yı yalnızca endişelendirmekle kalmaz, aynı zamanda sevgi ile ilgili doğru görüşü temellendirmek için incelemeler yapmaya teşvik eder. “Bu belanın nedenini ararken, nereden kaynaklandığını araştırmaya başladım. Gördüğüm temel nokta şu: Tanrısal dini yayma sevgisi, hırsa ve iğrenç bir açgözlülüğe dönüştü. Hatta tapınak bile yozlaşarak bir tiyatro olup çıktı. Orada dinlenenler artık din bilginleri değil, hatiplerdi.” (Spinoza, 2010: 54) Spinoza bu hatiplerden, “Bunların derdi halkı bilgilendirmek değil; onları hayranlıkla kendi dizleri önüne çöktürmektir” şeklinde yakınmaktadır. Spinoza, kendilerini ve konuşmalarını “Nedenler Bilgisinden” soyutlamış, pratiği önemsemeyen kuru vaizci ve içtensiz hatip tiplemesini, bu kötü durumun birinci nedeni olarak gösterir. Diğer nedenleri ise kısaca şöyle özetler: İkinci neden olarak da akıllı varlıkları birer vahşilere dönüştüren ön yargılardır. Üçüncü neden Akıl, Tanrısal ışığı aşağılayıp kendilerini bu kutsal ışığa sahip olduklarını sanan zavallılardır. Dördüncü ve önemli bir neden olarak da onların “gerçek sevgiyi bilmemeleri” olarak göstermektedir.

Spinoza aşk görüşünü temellendirmek için öncelikle bilgi kavramına değinmekte ve “Doğal bilginin” herkes için ortak temele dayandığından tüm insanların da ortak bilgisi olduğuna dikkat çekmektedir. “Tanrısal bilgi” ile “Doğal bilgi” arasındaki tek farkın “ Tanrısal bilginin” “Doğal bilginin” sınırları ötesine uzanması ve kendi içinde ele alındığında, insan doğasının yasalarına dayanmamasıdır. Ancak içerdiği kesinlik ve çıktığı kaynak (o da Tanrıdan çıkmıştır) bakımından Doğal bilginin Tanrısal bilgiden hiçbir eksiği yoktur. (Spinoza, 2010: 54)

Bu nedenle zihnimiz; ilahi doğayı nesnel olarak kendinde bulduğundan ve onun bir parçası olduğundan dolayı, yaşam felsefemizi nasıl kurmamız gerektiğini bize söyleyen bir takım nosyonları oluşturma gücüne sahiptir. Öyleyse haklı olarak zihnin doğasının, bu açıdan, Tanrısal vahyin ilk nedeni olduğuna karar verebiliriz. Çünkü söylemiş olduğumuz gibi açık ve seçik olarak anladığımız her şeyi bize Tanrı idesi ve Tanrısal Doğa kabul ettirir.” (Spinoza, 2010: 54) Kuşkusuz bunu sözcükle değil

ancak daha çok deneyim ile kavrarız. Bu nedenle her şeyin nedeni olan Tanrı idesine bu çerçevede yakından bakmalıyız.

1. Tanrı İdesi

Spinoza'nın Tanrı diye adlandırdığı evrensel zekâ doğuştan gelen içkin anlayıştır. Spinoza'ya göre "Doğru felsefi akıl yürütme; ne maddi şeylerin ne de zihnin açıklamasından yola çıkmalıdır. Skolâstikler, felsefi akıl yürütmede başlangıç noktası olarak yaratılmış şeyleri almışlardır. Descartes ise felsefesine zihinde başlamıştır. Oysaki başlangıç noktası Tanrı olmalıdır."(Fransez, 2012: 152) Spinoza öncelikle Tanrıyı anlamak gerekir. Peki, "Tanrı anlaşılabilir mi?" sorusuna ise olumlu olarak yaklaşmaktadır. Var olan her şeyin İlk Nedeni ve kendinin de nedeni olan yalnızca Tanrıdır. Tanrı mutlak olarak İlk Nedendir. " Var olan her şey Tanrıya vardır ve Tanrı olmadan hiçbir şey de tasarlanamaz."(Spinoza, 1984: 44) Tanrı zorunlu olarak vardır. Tektir. Varlığı ve çalışması sadece doğasındaki zorunluluktan kaynaklanır. Her şey Tanrıdadır, Tanrıya olmayan hiçbir şey olamayacaktır hatta tasavvur bile edilemez. " Var olmak tek olan tözün doğası gereğidir" (Spinoza, 1984: 33)

Evren Tanrıdan ayrı bir töz değildir. "Tanrıdan başka töz olamaz ve tasarlanamaz." (Spinoza, 1984: 43) Buradan şu sonuç çıkar ki uzamlı töz Tanrının sonsuz sıfatlarından biridir. Cisimsel töz, parçalardan oluşmaz. Su, su olmak bakımından bölünebilir ve parçalanabilir. Parçalarının birbirinden ayrı olduğunu tasarlayabiliriz; suyun katı, buhar ve sıvı veya bir bitkiye can vermesinde olduğu gibi. Ancak töz olmak bakımından su bölünemez. Çünkü su olmak bakımından su birleşir ve dağılır; fakat töz olmak bakımından su ne meydana getirilebilir ne de bozulabilir. Tanrı var olan tek töz olduğu için varlık yalnızca Tek Tözün değişik sıfat ve tavırlarından başka bir şey değildir. " Bir şeyin ne kadar varlığı veya gerçekliği varsa, O'nun o kadar da sıfatı vardır." (Spinoza, 1984: 36) Sıfat; tözün özünü, tözün varlığını ortaya çıkaran şeydir. Bu nedenle Tanrının sonsuz sıfatları vardır. Söz konusu bu sonsuz sıfatlar zorunlu olarak sonsuzdur. "Herhangi sonsuz ve ebedi bir özü ifade eden sonsuz sıfatlardan meydana gelmiş töz ya da Tanrı zorunlu olarak vardır." (Spinoza, 1984: 38)

Tanrının özü yetkindir ve O'nun varlığından ancak sonsuz yetkinlikler ortaya çıkar. Tanrının yetkinliğe sahip olmasından dolayı evrende Tan-

rının Varlığına güvenebileceğimiz başka bir varlık daha yoktur. Bu durum bizim Tanrıya olan yönelişimizin temelini oluşturur. Tanrının özü her türlü eksikliği dışarıda bıraktığı ve zorunlu olarak mutlak yetkinliği kuşattığı için O'nun varlığından şüphe etmeye asla hakkımız yoktur. (Spinoza, 1984: 41) Ezeli ve ebedi olan Tanrı ve O'nun sıfatlarıdır. "Tanrı ezeldir ya da başka türlü söylenirse Tanrının bütün sıfatları ezeldir." (Spinoza, 1984: 54) Tanrı evrenin yalnızca varlık nedeni değil, aynı zamanda evrenin sürüp gitmesinin de nedenidir. Evrendeki tüm tikel şeyler, Tanrının sıfatlarının etkilerinden/duygulanışlarından ya da Tanrının sıfatlarını filan ve filan belirli tarzda ifade eden tavırlardan başka bir şey değildir. (Spinoza, 1984: 59) Tanrısız ne var olabilen ne de tasarlanabilenlerden başka etkiler/duygulanışlar yoktur. Her şey Tanrıyı/Varlığı açıklar. Ama Varlık her şeyi karmaşıklaştırır, yani hepsini kendi içinde tutar. (Deleuze, 2008: 93) Bu nedenle Doğa ve Zihin O'nun etkilerinden başka bir şey olmadığını daha bir dikkatli incelemek gerekir.

Öyleyse öncelikle, zihin Tanrının sıfatlarını ve Tanrının duygulanışlarını kavramalıdır. Ancak eylem halinde zihin istek, arzu, sevgi vb. Yaratıcı Tabiata değil, yaratılmış Tabiata nispet edilmelidir. Tanrı kendisini akıl, ruh, zihin ve doğa aracılığıyla açıklar.

2. Ruh İdesi

Ruh kavramı Spinoza'da nefes, soluk, canlanma, cesaret, güç, erdem, yatkinlik, niyet, can ve anlayış gibi anlamlara gelmektedir. Tanrının ruhu dendiğinde artık söz konusu olan, kutsal insanlardan her birinin bu anlamlara gelen bir ruhla dolu olmaları anlamına gelmektedir. Spinoza şöyle der: "Peygamber Tanrının ruhuna sahip oldu. Tanrı, ruhuyla insanları kapladı. İnsanlar kutsal ruh ve Tanrının ruhuyla dolup taştilar, " (Spinoza, 2010: 65), gibi cümleler Spinoza'ya göre peygamberlerin özel ve sıra dışı bir erdeme/ruha sahip olmaları anlamına gelmektedir.

Peygamberler aynı zamanda "Tanrının zihnini okuyor, yani O'nun kararlarını kavlıyorlardı. Özetle İbrance'de ruh zihin kadar; zihnin vardığı hükmü de anlatır." (Spinoza, 2010: 65) Bu yüzden Tanrısal zihni dile getiren yasaya da ruh denir. Yani Tanrısal ruh ya da zihin aynı nedenle Tanrının kararlarını iletlediği ölçüde peygamberlerin hayal gücü de Tanrısal zihin olarak adlandırılabilir ve onların Tanrısal zihne sahip olduğu söyle-

nebilir. Elbette tanrısal zihin ve onun sonsuz kararları bizim zihnimize de kazanmıştır. Ancak zihin söz konusu olunca Spinoza peygamberler için daha çok hayal gücü yetisi öne çıkarmaktadır. “Peygamberler mükemmel bir zihinden çok daha canlı hayal gücüyle yaratılmışlardır. (Spinoza, 2010: 67) Çünkü onlar bu hayal gücüyle ruhla teması doğrudan sağlamaktadırlar. “Peygamberler Tanrının vahiylerini yalnızca hayal gücüyle kavrayabilir.” (Spinoza, 2010: 65) Hayal gücüne gelen söz ve görüntüler daha sonra insani söze aktarılır. “Hayal gücüne mutlaka bir şey eklemek gerekir: Akıl Yürütmek.” (Spinoza, 2010: 68)

Peygamberler Tanrıya dönük yüzleri ile hayal gücünü kullanıyorlardı ancak insanlara dönük yüzleri söz konusu olunca burada hayal gücünün yanı sıra akıl yürütme de devreye girmeliydi. “Musa Yahudiler’e bir yaşama biçiminden başka bir şey öğretmemiştir. Onlara iyi yaşamayı öğretti ama kuşkusuz filozof olarak, onların kafalarındaki özgürlük eğilimine dayanarak yapmadı bunu. Tersine bunu yasa koyucu olarak, onları yasanın hükmü altında zorlayarak yaptı. Bu nedenle onlar için, iyi yaşama ilkesi ya da gerçek hayatla Tanrıya ibadet ve Tanrı sevgisi, asıl özgürlükten, bir Tanrı lütfü ve armağanından çok, kölelik oldu. Çünkü Musa onlara Tanrının geçmişte yaptıkları iyilikleri hiç unutmamaları için onu sevme ve yasasını koruma emrini verdi. Ayrıca onun buyruklarını çiğnemeleri halinde başlarına gelecekleri söyleyerek tehditlerle yüreklerine korku saldı. “ (Spinoza, 2010: 78)

Musa’nın bunu böyle yapmasının nedeni yasa yolu ile onları Tanrı sevgisi yoluna yönlendirmektir. Çünkü en yüksek iyilik ve mutluluk ancak Tanrıya olan sevgi ile kazanılabilir. “Her insan için gerçek dünyevi mutluluk ve gerçek sonsuz mutluluk yalnızca iyi olandan yararlanmaktan ibarettir. Ama öteki insanları dışarıda bırakarak iyi olandan tek başına yararlanmanın şu boş gururu ona bir şey kazandırmayacaktır.” (Spinoza, 2010: 82) “Tanrıya ibadet Tanrıya itaat yalnızca adalet ve yardım severlikten bir başka deyişle hemcinsine sevgiden ibarettir.” (Spinoza, 2010: 218) İnsan için sonsuz mutluluk, bilgelik ve gerçek bilgidir oluşur. Bu da ancak gerçek sevgi ile olur. Bu nedenle Musa onları “Tanrıya ibadet etmeye daha fazla sarılmaya yönlendirdi.” (Spinoza, 2010: 82) Zira “Tanrı sevgisi, bilgeliğin kaynağıdır. Tanrıdan bilgece korkmak Tanrıya gerçek anlamda ibadet etmek demektir.” (Spinoza, 2010: 104)

Zihin açısından bir şeyi tercih etmenin üç temel özelliği var: “Şeyleri ilk nedenleriyle tanımak, tutkuları dizginlemek yani erdemi bir alışkanlık haline getirmek, son olarak da sağlıklı bir tenle güven içinde yaşamaktır.” (Spinoza, 2010: 84) Güven içinde yaşamak ancak tüm insanlarda ortak olan “zihnin bir etkinliği” olan Tanrısal bilgi ve Tanrısal sevgiden meydana gelir. “Tanrısal bilgi ve sevgiye ilişkin sonsuz ittifak evrenselidir.” (Spinoza, 2010: 93) Evrensel bir özden doğan Tanrı bilgisi ve Tanrı sevgisi bir birine sıkı sıkıya bağlıdır. “Tanrı sevgisi Tanrı bilgisinden doğar ve Tanrı bilgisi de kendiliğinden kesin ve bilinir ortak nosyonlardan çıkarılmalıdır.” (Spinoza, 2010: 99)

Varlığımızın en iyi parçası anlama yeteneğimizdir. Öyleyse gerçekten “kendi yararımızı” aramak istiyorsak kuşkusuz her şeyden önce “anlama yeteneğimizi” elden geldiğince yetkinleştirmeye çalışmalıyız. Çünkü “en üstün yararımız” gerçekte onun yetkinliğinde yatar. Her türlü kuşkuyu gerçekten ortadan kaldıracak tüm bilgimiz ve kesinliğimiz yalnızca Tanrı bilgisine bağlıdır; çünkü bir yandan Tanrı olmazsa hiçbir şey var olamaz ve asla kavranamaz. Öte yandan da Tanrı hakkında açık seçik bir ideye sahip olmadıkça her şeyden kuşkulanacağımızı unutmamalıyız. Bundan çıkan sonuca göre “en üstün yararımız” ve “yetkinleşme imkanımız” yalnızca Tanrı bilgisine bağlıdır. Ayrıca Tanrı olmazsa hiçbir şey de var olamayacağına ve kavranamayacağına göre kuşkusuz olan bir şey var: Doğada olan her şey Tanrı kavramını, özü ve yetkinliği ölçüsünde içerir ve dile getirir. (Spinoza, 2010: 98) Demek ki doğal şeyleri tanıdıkça Tanrı hakkındaki bilgimiz de artar ve daha yetkin oluruz.

Tüm bilgimiz yani “en üstün yararımız” yalnızca Tanrı bilgisine bağlı olmakla kalmaz ancak bütünüyle ona yönelmekten oluşur. Bu sonuca şu yolla da varabiliriz: İnsan diğerlerinden daha fazla sevdiği şeyin doğası ve yetkinliği nedeniyle kendi yetkinliğini artırır ya da bunun tam tersi olur. (Spinoza, 2010: 98) Demek ki kuşkusuz “*en yetkin varlık*” olan Tanrının, anlama yeteneğine bağlı bilgisini “*her şeyden çok seven ve bundan en çok hoşlanan kişi*,” zorunlulukla en yetkin olan ve sonsuz mutluluğa en çok katılan kişidir. Öyleyse en üstün yararımız ve sonsuz mutluluğumuz gelip Tanrı sevgisi ve bilgisine bağlıdır. Spinoza’ya göre unutulmamalıdır ki Tanrı sevgisi insanın en yüce mutluluğu, sonsuz mutluluğu, son amacı ve tüm insani eylemlerin yöneldiği temel hedeftir. Öyleyse bilinmelidir ki yalnız-

ca Tanrıyı sevmeyi bilip önemseyenler Tanrısal yasayı izlemiş olacaklardır. Bunu da acıdan korktuğu ya da hazlar, ün vs. gibi başka şeyleri sevdiği için değil; yalnızca Tanrıyı tanıdığı ya da Tanrı bilgisiyle sevgisinin en üstün yarar olduğunu bildiği için yapacaktır. (Spinoza, 2010: 98)

Spinoza'nın aşk metafiziği, Tanrısal bilgi ve Tanrı sevgisinden en üstün yarar ancak gerçek sevgi ile elde edilebilir görüşüne dayanmaktadır. Gerçek sevgi ise ceza ve herhangi bir acı korkusu ya da haz almak istediğimiz bir başka şeye duyduğumuz sevgi nedeniyle değil de; yalnızca en üstün yarar olduğunu düşünerek Tanrıyı sevmektir. "Tanrınız Yahova kendisini bütün yüreğinizle bütün canınızla *sevip sevmediğinizi anlamak için* sizi sınamaktadır." (Spinoza, 2010: 124) Spinoza'nın üzerinde önemle durduğu nokta, Tanrının en üstün yararımız olduğu ya da Tanrı bilgisi ve sevgisinin tüm eylemlerimizin yönelmek zorunda bulunduğu son amaç olduğu düşüncesidir.

Ne var ki Spinoza "Haz düşkünü olan bir insan bunu anlayamaz." der. (Spinoza, 2010: 98) Bu durum o kişiye çok boş gelir, çünkü Tanrı hakkında çok yetersiz bilgisi vardır. Onun mevcut bilgisi sadece tutkuları tarafından yönlendirildiği, kendisi de tutkularının kölesi olduğu için o, özgürlüğünün peşine asla düşmeyecektir. Yasa onu özgürleştirmeyecek tam tersi o, yasayı izler gibi yapmaktan dolayı *zihni köleleşecektir*. Spinoza'ya göre "Tanrısal yasanın en yüce ödülü; yine yasanın kendisidir. Bir başka deyişle sağlam ve istikrarlı bir zihin yapısı ile Tanrıyı bilmek ve onu özgürce sevmektir." (Spinoza, 2010:100)

Spinoza'ya göre bu yasa sevgisinin en güzel sembolü İsa' dır. "Aslında İsa da Tanrı adına yasalar yazmış gibi görünür ama onun eşyayı gerçek ve onlara bütünüyle uygun biçimde kavradığı düşünülmelidir." (Spinoza, 2010: 102) Spinoza'ya göre İsa vahiy edilen şeyleri gerçekten zihniyle algıladı ve de anladı. Çünkü bir şeyi anlamak, onu sözler ya da görüntüler olmadan yalnızca zihinsel olarak kavramaktır. Bu nedenle Spinoza "İsa'nın zihnine sahip olmadan sonsuz mutluluğa erişilmez. Ancak onun sayesinde Tanrının yasaları sonsuz gerçekler olarak kavranabilir." "der. (Spinoza, 2010: 103) Sevginin kendisinde tecrübi olarak ortaya çıkması için benzer durumu Adem de yaşadı. "Tanrı Adem'e kötünün karşıtı olduğu için değil; iyi olduğu için iyiyi aramasını ve hep iyi davranmasını buyurdu. Bir başka deyişle kötülükten korktuğu için değil ; *iyi olanı sevdiği için iyiyi aramasını*

ve sevmesini emretti. Şunu gösterdik: İyi olanın gerçek bilgisi ve sevgisiyle iyilik yapan kişi özgürce ve istikrarlı davranmış olur. Bunu kötülükten korktuğu için yapan insan, kötülüğün baskısı altında kölece davranmış olur ve başkasının hakimiyeti altında yaşar gider. “(Spinoza, 2010:1 03)

3. Zihin ve Aşk

Ruh idesi; Spinoza'nın, Tanrıyla bütünüyle dolu olan peygamberlerin, O'na nasıl yakın olduklarını göstermek için yararlandığı geleneksel bir kavramdır. Ruh aracılığıyla seçkin olan peygamberler, Tanrıya olan yakınlıklarını doğrudan elde etmiş kutsal kişilerdir. Söz konusu bu ruh ayrıcalığından dolayı sıradan insanlar peygamberler kadar Tanrıya yakın olamazlar. Ancak yine de tüm insanların Tanrıya yakın olmak için içinde bir takım ortak nosyonların olduğu “zihinlere” sahiptirler. Zihinleri aracılığıyla tüm insanlar kendilerinde içkin “ebedi özleri” görüp, onlardan hoşlanıp, sevebilir ve doğal ışık aracılığıyla da Tanrı bilgisini kazanıp O'na yakınlaşabilirler. Bununla birlikte, insanlar peygamberlerin yol göstericiliğini kabul edip, koşulsuz sevgiye dayalı iman fenomeni ile donandıklarında; bu, onların Tanrıya yakınlık durumlarını oldukça kolaylaştırır.

Spinoza'ya göre gerçek mutluluğa erişmemizi engelleyen; bengi olmayan şeylere bağlanmamız ve bunlara sıkı sıkıya tutunmamızdır. Şayet insanlar değişmeye mahkum şeylere, körü körüne bu kadar zihinsel bağımlılıkla bağımlı olmasalardı; bunca korku, kıskançlık, kin, nefret, haset ve öfke gibi zihinsel rahatsızlıkları asla yaşamazlardı. Aynı şekilde ona göre, insanın sevgisini, bengi bir şeye yönlendirmesi, kendi zihnini üzüntüden kurtarmasına ve zihnini sevinçle doldurmasına yol açar. Spinoza, bütün gücümüzle aramamız gereken şeyin işte bu olduğu düşüncesinde çok ısrarlıdır. Çünkü Spinoza'ya göre mutluluk boyun eğmeyle değil, var oluşla ilişkilidir. (Tatian, 2009 : 63)

Spinoza zihin denilince biz: “ Mutlak düşünceyi değil, yalnız düşünmenin herhangi bir tarzını anlıyoruz” der. (Spinoza, 1984: 63) Düşünce Tanrının bir sıfatıdır.” (Spinoza, 1984: 83) Sevgi, arzu veya zihnin herhangi başka bir duygulanışı (affection) gibi düşünme tavırları, ancak sevilen, arzu edilen herhangi bir şeyin fikri var olduğu zaman vardır. Fakat bir fikir başka hiçbir düşünme tavrı olmadan verilmiş olabilir. Bir bedeninin birçok tarzda duygulanışını hissederiz.

Zihin ile ilgili bilmemiz gereken en önemli şey: “Fikirlerin düzen ve bağlantısı; şeylerin düzen ve bağlantısı ile aynıdır.” (Spinoza, 1984: 87) Çünkü herhangi bir eserin fikri, o eserin nedenine bağlıdır. Yani düşünen töz ile uzamlı töz tek ve aynı şeydir. İnsanın özü Tanrının sıfatlarının bazı tavırlaşmaları üzerinde kurulmuştur. İnsan zihninin varlığını ilk meydana getiren şey bir fikirdir. Bununla birlikte, var olmayan bir şeyin fikri değildir, eylem halinde olan bir şeyin fikridir. Bu durumda insan zihnini kuran şey eylem halinde var olan tekil bir şeyin fikridir. Buradan şu sonuç çıkar: İnsan zihni Tanrının sonsuz zihninin bir parçasıdır. Bu durumda insan, kendi zihnini meydana getiren fikrin objesini muhakkak bilmeli ve tanımalıdır. (Spinoza, 1984: 94)

Bir başka deyişle, insan kendi ten, zihin ve ruhunu tanımalıdır. Teninin doğası bütün cisimlerde olduğu gibi hareket ve sükûna bağlıdır. (Spinoza, 1984: 96) Hareket ve sükûn halinde bulunan bir cisim, hareket ve sükûn halinde bulunan diğer cisimlerden her zaman etkilenir. Bu sonsuza kadar böyle gider. Bir başka deyişle ten ve zihnimiz hareket ve sükûn üzerinden yükselir. Evren hareket ve sükûn üzerinde kurludur.

İnsan tenini korumak için kendisini sürekli olarak yenileştiren ve büyüten birçok başka cisimlere ihtiyacı vardır. İnsan bedeniyle çevresindeki cisimleri hareket ettirebilir veya durdurabilir. Bundan çıkan sonuç dünya hakkında edindiğimiz fikirler dış dünyanın yapısından ziyade tenimiz üzerinde “iz model” olarak kalan bir izlenimden ibarettir. Zihin ancak kendisini, tenin duygulanışlarının fikirleri aracılığıyla bilebilir. Spinoza’nın öncesisi “İnsan zihninin gerçeği kusursuz bir biçimde anlamasını sağlayan etkinlikle, Tanrının bu gerçeği yaratma eylemi arasında bir üst üste çakışma olduğu duygusudur. (Fransez, 2012: 144) Bu durumda Doğa ve Tanrı birbirinden ayrı şeyler değildirler. “Doğanın tümünü algılayan sonsuz bir düşünme gücü vardır. İnsan zihni doğanın bir parçası olan insan bedenini algılayan bu düşünme gücünün ta kendisidir.”(Fransez, 2012: 144)

Biz insanlar Evreni iki boyutla algılayabiliriz: 1. Yer kaplama ya da uzam 2.Düşünce boyutuyla. Düşünce ise Tanrının özüne aittir. Bir başka deyişle, Tanrı düşünen bir varlıktır ve uzam Tanrının özüne aittir yani Tanrı yer kaplayan bir varlıktır. Fikirler bize sadece evrenin düşünce boyutu ile ilgili izlenimler verir. Ancak insanlık için en önemli şey ise, fikirlerin düzeni ve bağlantısının şeylerin düzen ve bağlantısı ile aynı olmasıdır.

Fikrin nedeni de Tanrısal zekânın içindedir. Bu doğuştan zekânın içinde bir fikrin doğmasına neden olan her zaman başka bir fikirdir. Bu ikinci fikrin nedeni de bir üçüncüsüdür ve bu sonsuza dek böyle gider. Zihinsel yaşantımızdaki tüm olaylar birbirine bir zincirin halkaları gibi bağlıdır. Her bir fikrin bir önceki fikrin sonucu olarak ortaya çıkması, üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir zihinsel boyuttur.

Spinoza'ya göre zihin ve aşk ilişkisinde dikkate alınması gereken husus fikir ve zihin arasındaki yakın ilişkidir. “ İnsan zihni fikirlerin ta kendisidir. İnsan zihni fikirleri içinde bulunduran bir kap değildir, kap yoktur sadece içeriği vardır. İnsan zihni ile fikirlerin ilişkisi Tanrı ve varlıkların ilişkisiyle aynıdır. Nasıl ki Tanrı, varlıkları ile bir ve aynı şey ise insan zihni de düşünceleriyle bir ve aynı şeydir. Düşünceler olmazsa zihin olmaz. Bir tek fikir ile zihin oluşur.”(Fransez, 2012: 153)

Spinoza, felsefesinde mutluluğu aramak için yola çıkmış bir filozoftur. Bu nedenle insan bilgi ve duygusunu kendi mutluluğunu kazanmak ve mutsuzluğunu kendinden ve toplumdan yok etmek konusunda teksif etmelidir. Bunun için de insanın üç şeyi bilmesi ve sevmesi gerekir: Tanrı, Evren ve İnsan. Bu nedenle insanın öncelikle kendi ten ve zihnini bilmesi önemlidir. Ancak unutulmamalıdır ki zihninde gelişen olaylar ile bedende gelişen olaylar arasında sıkı sıkıya bağlar vardır. Dolayısıyla insan zihnini anlamak için bedenini de doğasını tanımak ama bunun için de genelde tüm bedenlerin tabi oldukları yasaları ortaya çıkarmak gerekecek.

4. Etkiler, Etkilenmeler ve Tutkular

Spinoza zihni kabaca aktif ve pasif olmak üzere iki kısımda değerlendirir. Ona göre insan zihni etkiler ve etkilenmeler veya duygu ve duygulanımlarla çalışır. Tutkular ise zihnin kendi farkındalığını yitirmesinden kaynaklanan tamamen pasif ve sahibini köleleştirici kötü bir durumdur. Sevgi zihnin pasif değil; aktif kısmı ile ilgilidir. Zihnimiz bazı şeylerde etkin, bazı şeylerde ise edilgindir. Fikirler açık ve seçik olduğu zaman zihin etkin, fikirler açık seçik olmadığı zaman ise zorunlu olarak edilgindir. (Spinoza, 1984: 143)

Zihin aktif ve pasif durumlara göre kendi varlığımızı korumak için bize verilmiş bir güçtür. “Her şey kendi varlığını devam ettirmek için elinden gelen bütün çabaları harcar. Her şeyin kendi varlığını sürdürmek

için harcadığı çaba, o şeyin eylemi, özü dışında bir şey değildir.”(Spinoza, 1984: 150) İnsanın özünde ise sebat ilkesi (conatus) hüküm sürmektedir. Her şey kendi varlığını sürdürmeye çabalar. Kendini korumak için çaba her şeyin özüdür. Kendi kendini korumak için çaba erdemın ilk biricik köküdür. (Spinoza, 1984: 240)

Zihnin gücü eşyanın özünü bilmek ve eşyadaki “ebedilik (aeternitas)”sifatına yönelmesi ile güçlenir. Spinoza’ya göre “ebedilik” sonsuz bir süre değil, sürekli olarak gerçek olan, “zamansız” bir gerçek olan, şimdiki zamanın içinde sürekli olarak durabilen bir bilinçtir. (Fransez, 2012: 265) Zihnin kendi özüne de şimdiki zamanın içinden ancak bakılabilir. Çünkü zihnin özlerinin ne olduğu sürekli gerçek olan, ya da hissedilebilen şimdiki zamanın içinde kayıtlıdır. Ebedilik de zamansız bir dünyaya aittir. Zihnin sezgi gücüyle ebedilik kavramını bilmesi, Spinoza’ya göre zihnin en üstün çabası, en büyük erdemidir. Şeyleri üçüncü tür bilgi ile bilmek Tanrı bilgisinden yola çıkarak onları eksiksiz bir biçimde kavramak demektir. Öyleyse zihni ebedilik kavramı içinde ele almak onu ebedi özlerin içinde, ebedilik ışığında onu yaşatmak, var etmek anlamına gelir. Bu da Spinoza’da “zihnin ebediliği” anlamına gelir.

Zihniniz bu üçüncü bilgi türünü/sezgi bilgisini almaya ne kadar yakın olursa, şeyleri bu tür bilgi ile anlamaya o kadar çok istekli oluruz. Zihnin özündeki anlama biçimi budur. Giderek her şeyi böyle kavramayı öğrenir ve artık bunu isteriz. Dünyayı sezgi bilgisi ile tanımak, zihnimizin eriştiği en yüksek erdemdir. Eşyayı bu türden bilgi ile kavrayan bir insan en üstün yetkinliğe adım atmış olur. Bu adımla birlikte o insan duyabileceği en yüksek sevinç, en üstün hoşnutluğu duymuş olur. Söz konusu bu sevinç ve hoşnutluk adımları Spinoza’nın tanımladığı “ Zihinsel Tanrı Aşk/ Amor Dei Intellectualis” kavramının tam kalbine doğru bizi götürür. Spinoza üç temel etkilerden/ duygulardan söz eder: Sevinç, hüznün ve istek (Spinoza, 1984: 154) Sevgi en temel etki/duygudur. Sevgi bir dış neden fikri ile birlikte meydana gelen yoğun sevinçtir. Tersine olan kin de bir dış neden fikriyle olan üzüntüden başka bir şey değildir. Ancak biri yaşama göre aktif iken öteki ise pasif ya da yok edici durumdadır.

Sevdiğinin yok olduğunu hayal eden kederlenecektir. Tersine onun var olarak kaldığını hayal eden sevinecektir. Kin beslediği şeyin yok olduğunu hayal eden kimse sevinecektir. Sevdığımız şeyi sevinç ve kederle

duygulandıran, bizi de keder ve sevinçle duygulandırır. Başkasına iyilik yapana karşı duyulan şey iyi görme, kötülük yapana karşı ise tiksintidir.

Üzüntü insanın etki gücünü azaltır, yani insanın kendi varlığını devam ettirmeye çalıştığı çabayı azaltır. Yaşama enerjisini soğurtur. Üzüntü insanın yaşama çabasına karşıt bir şeydir. Bu nedenle kin en kötü bir etkilendir. Kin kin ile yok edilmez, kine karşılık kin ancak hep artar. Kin sevgi ile ancak yok edilir. Sevginin büsbütün yendiği kin, daha sonra sevgi halini alır ve sevgi bu yüzden kendisinden önce bir kin bulunmayan sevgiden daha büyük olur. (Spinoza, 1984: 181)

İnsan daima doğal zihnin yöneldiği yaşamı iyileştirmeye ve güzelleştirmeye çalışmalıdır. Bunu yaparken de özünde var olan yaşama isteğini izlemelidir. Tüm duygular Spinoza'ya göre "conatus" adını verdiği bu varoluşa sebat çabası ya da istek kaynağının güç kazanması ya da güç kaybetmesi, daha sevinçli ya da daha hüznü hallere geçişlerden başka bir şey değildir. Beni belirli bir şeyi düşünmeye ya da belirli bir biçimde davranmaya sevk eden, aslında zihnimde şu ya da bu duygunun mevcudiyetidir. (Fränsez, 2012: 200)

İnsan zihnin bir şeyler anımsayabilmesi ve bir şeyler imgeleyebilmesi için bir tene ihtiyacı vardır. Spinoza'ya göre tahayyül gücü zihne değil, tene ait bir güçtür. Çünkü tahayyül gücü, dış dünyanın tenimiz üzerinde bıraktığı izden başka bir şey değildir. Ten ve tahayyül gücünden dolayı biz tutkulara kolay maruz kalan varlıklarız. Ancak insan için yetkinleşme haz veren bir durum olduğu için tutkular bununla kolayca alt edilebilir. Tüm duyguların kökeni olan sevinç insanın daha az bir yetkinlikten daha büyük bir yetkinliğe geçişidir. Üzüntü ise insanın daha büyük bir yetkinlikten daha az bir yetkinliğe geçişidir. (Spinoza, 1984: 200) Spinoza "İnsanın kendi duygulanışlarını yöneltme ve azaltmadaki güçsüzlüğüne kölelik diyorum" der. Tutkularına bağlı olan insan gerçekten de kendine sahip biri değildir. (Spinoza, 1984: 219) Spinoza'ya göre tutku, nesnenin bedenimizi belirli bir biçimde etkilediğinde tenimiz ve zihnimiz üzerinde oluşan imgeden kaynaklanan, tamamen pasif bir duygu/etkilendir.

Spinoza'ya göre zihin gücünün iki kısma ayrıldığından söz etmiştik. Birinci kısmı aktif olan, ikinci kısmı ise pasif olan kısım. Zihin gücünün pasif olan kısmında etkili olan tutkular. Aktif olan kısmında ise sevinç ve isteklerdir. Zihnimiz etkin olduğu sürece oluşan duyguların

hepsi sevinç ve isteğe indirgenebilir, hiç biri bir hüznü indirgenemez. Etkin bir zihinde hüznü asla oluşmaz.

Aktif zihin gücünü insanda bilgiye dayandığı sürece oluşan duyguların tümü olarak tanımlayabiliriz. Başka bir deyişle, insanın bilmesinden kaynaklanan tüm duyguları aktif zihin gücüne indirgenebilir. Aktif zihin gücü de kendi içinde ikiye ayrılabilir. Sebat ve yüce gönüllülük(merhamet). Sebat bir bireyin salt aklının buyruğuna uyarak kendi varlığını koruma isteğidir. Yüce gönüllülük ise, bir bireyin salt aklının buyruğuna uyarak başkalarına yardımcı olmaya ve onlarla kendi arasında dostluk bağı kurmaya çaba göstermesidir. (Fransez, 2012: 203) İnsan davranışlar söz konusu olunca düşünüldüğü kadar ussal bir varlık değildir. İnsanın nasıl yaşayacağı ve nasıl davranacağına akıl ile karar verdiği söylenemez. Belirli bir seçimin kendisi için iyi olduğuna aklı ile karar vermesine karşın, kendisi için kötü olduğuna karar vermiş olduğu yolu pekâlâ seçebilir. Bunun nedeni aklın yolunun akıldan geçmemesidir. Yine tutkularının kölesi olan bir insanın rasyonel davranmamasıdır. Bu durumdan, ancak tenin gücünü zayıflatmak suretiyle kurtulmak mümkündür . (Fransez, 2012:213) Bu da ancak bilgi bir insanın yapabileceği çetin bir iştir.

Spinoza'ya göre bilge insan tutkularının kölesi olmayan, aklın buyrukları ile yaşayan, duygularda neyin iyi, neyin kötü ya da zarlı olduğunu bilen özgür bir insandır. Özgür insan başkalarının hukukuna saygılıdır. Gerçek özgürlük zihnin sağlamlığına bağlıdır. Zihni sağlam olan bir insan hiç kimseden nefret etmez, kimseye karşı öfke, haset duymaz, kimseyi küçük görmez, en küçük bir kibir dahi taşımaz.

Bilge insan, zihni sağlam, yüce gönüllüdür. O yaşamı sever. Ölümden hiçbir şekilde korkmaz, tehlikelerden kaçmayı da, onlardan kaçınmayı da bilir. Nefret, öfke, haset kibir gibi gerçek bilgiye ulaşmasını engelleyen duygulardan arınmayı bilir. Bilge insan her şeyi olduğu gibi görmeye çalışır ve kendini aldatmaz. Bilge insanın bilgeliği ölüm üzerine değil, yaşam üzerine olan bilgeliktir. Bilge insan sürekli hayat hakkında derin bir meditasyon halindedir. (Spinoza, 1984: 280)

İnsanlar mantıksal düşüncelerden ziyade kanıların (doxa) etkisindedirler. Bizi doğru yola ileten, doğru düşünceyi ya da doğruyu görmek değil, yapabilme gücüdür. Bilgi insanı değiştirmelidir. Bilgi teni ve zihni ile insanı bütünüyle değiştirmedeği, başka bir deyişle, bilgi insanın içine işlemedi-

ği sürece tutkularдан kurtulma konusunda bir mesafe kayıt edilmeyecektir. Her kim aklın buyruğuna göre yaşarsa sevgisini artırır ve kini, nefreti ve üzüntüsünü de o ölçüde azaltmış olur. Her kim uğradığı hakaretleri karşı kin ile öç almak isterse şüphesiz sefalet içinde yaşar ve mutsuz olur. Her kim tersine kendine sahip olarak kini ve öfkeyi sevgi ile yenmeye çalarsa şüphe yok sevinç ve huzur içinde olur. (Spinoza, 1984: 262)

Bilge insan özetle zihni sağlam insandır. Zihni sağlam olan zihnini en yüksek iyiyi kazanmak için kullanır. Zihnin üstün iyiliği ise “Tanrı bilgisi- dir. Zihnin üstün erdemi Tanrıyı bilmektir.” (Spinoza, 1984: 243) Tanrıyı tanımak en yüce erdemdir. Zihnin ulaşabileceği en üst bilgi Tanrı bilgisi- dir. Bir şey doğamızla ne kadar uyum içinde ise zorunlu olarak o kadar iyidir. Dolayısıyla bir şey doğamızla ne kadar uyum içinde olursa bizim için o kadar erdemlidir. Tutku içinde olan bir insanın uyum içinde olması düşünülemez. İnsanlar ne ölçüde tutku içinde isler, diğer insanlarla da o ölçüde sevgisiz ve uyumsuzluk içindedirler.

Aşk yolu tıpkı bilgi yolu gibi bilge insanı Tanrıya götüren ikinci bir yoldur. Aslında Tanrıya giden yol bilgi ve sevgi yolundan geçer. Her iki yol da birbirini desteklemektedir. Bilgi yolu insanın aklının güdümünde yaşaması, sevgi yolu ise tensel güçsüzlükleri yenip, ebedi olan özleri yüreğinin derinliklerinden sevmeyi öğrenmesidir.

5. Aşk ve Metafizik

İşrakî filozof Şehabeddin Sühreverdi “Cebraîl’in Kanat Sesi “adlı eserinde “ Hakkın ilk yaratığı şey, “akıl” diye adlandırdığı parlak bir tözdür. Hakk bu töze üç sıfat yükledi. Birincisi Hakkı tanımak sıfatı, ikincisi kendini tanımak sıfatı, üçüncüsü ise önceden olmayıp daha sonra var olma sıfatı idi. Hakk’ı tanıma sıfatından “güzellik” meydana geldi, sonra ona iyilik denildi. Kendini tanıma sıfatından “aşk” ortaya çıktı, sonra ona sevgi denildi. Önceden olmayıp daha sonra var olma sıfatından ise “hüzün” meydana geldi, ona da “keder” denildi. Bu üç sıfat birbiriyle kardeş olup aynı kaynaktan meydana gelmişlerdir. Güzellik bu kardeşlerin en büyüğüdür. Aşk ortanca ve hüzün ise en küçük kardeşlerdir.” (Sühreverdi, 2010: 30)

Moris Fransez Spinoza’ya atfettiği buna benzer “Aşka Dair Diyalog”u *Spinoza’nın Tao’su* kitabında nakleder. Bu diyalogda, kahramanlardan Aşk, *Akıl* ile *Zihn*’in oğlu, *İstek*’in babasıdır. Aşk, bağlanmak için kendisine

kusursuz bir nesne aramaktadır ve Akıl, Zihin ve İsteğe bu konuda danışmaktadır. Akıl ile Zihin evrendeki tüm varlıkların dayanağı, ana malzemesi, ilkesi olan o kusursuz Varlığa bağlanmasını önermektedir. İstek ise bu hususta kararsızdır. Diyalog şöyle gelişir:

Zihin: Bana kalırsa, ancak doğa sonsuz ve kusursuz bir bütün olarak algulanabilir. Bu hususta bir kuşkun varsa Akla sor o da bunu doğrulayacaktır.

Akıl: Doğa, sınırsız gücü olan, her şeyi içinde bulduran sonsuz ve ebedi bir tek birimdir; onun tersine de hiçlik adını veriyoruz.

İstek: Bu söyledikleriniz gerçekten çok tuhaf: Demek doğada gördüğüm bu çeşitlilik bir tek birimden ibaret! Nasıl? Düşünen töz ile yer kaplayan töz arasından hiçbir ortak şey olmadığını ve bunların birbirlerini sınırladığını görüyorum.

Akıl: Birbirinden ayrı tözler olduğunu söylüyorsun. İstek ve ben de sana bu yanıltır diyorum. Özetle istemek, hissetmek, anlamak vs. tek tözün çeşitli kipleridir yani tavırlardır.” (Fransez, 2012: 52)

Her iki diyalogda da metafizik temellendirmenin çabası olduğu açıktır. İstek dünyadaki çeşitliliğin sayısız şeylerin var olduğunu görmekte bunların peşinden giderek zevk almayı amaçlamaktadır. Akıl ise dünyanın görünen çeşitliliğinin altında onun alt yapısını oluşturan değişmeyen o tek varlığı görmekte, aşkın aradığı, kusursuz şeyin o varlık olduğunu mutlu olmak için onu bulup ona bağlanmasını öğütlemektedir. Aşkın yönelmesi gereken metafizik alan Tanrısal alandır. Spinoza'ya göre aşk kavramı Tanrı kavramına dayanmaktadır. Her kim kendisini, kendi duygulanışlarını açık ve seçik olarak bilirse Tanrıyı sever ve kendisini ne kadar iyi bilirse Tanrıyı da o kadar iyi bilir.” (Spinoza, 1984: 310) Spinoza'ya göre her kim kendisini ve duygulanımlarını açık ve seçik bilirse o hep sevinç ile dolar.

Bu nedenle “Tanrıya karşı sevgi zihinde en büyük yeri almalıdır” (Spinoza, 1984: 310) Bu sevgi gerçekten tenin bütün duygulanışlarından etkilenir ve tüm duyular tarafından da beslenmiştir. Bundan dolayı sevgi, tende daha kolay yer bulabilir ancak; ruhta en büyük yerini öğrenerek almalıdır. Tanrıya karşı kin beslenemeyeceği için Tanrıya yönelmek hep sevgiyi artırır. Tanrıya karşı yönelen bir sevgi ne bir haset duygulanışı ile ne de bir kıskançlık duygulanışı ile bozulabilir. Tam tersi sevgi bağı ile Tanrıya bağlı, ne kadar insan hayal edersek bu sevgi de o kadar çok fazla

beslenir. (E. s. 312) Tanrıya karşı sevgi aklın buyruğuna göre arzu edebileceğimiz yüce bir iyiliktir. Bu iyilik herkeste ortaktır. Biz herkesin ondan faydalanmasını istemeliyiz. Böylece insan duygulanışlarında haset ve kin gibi hiçbir kirlenme olmaz. Bu nedenle tekil durumları iyi öğrenmek zorundayız. “Biz tekil şeyleri ne kadar çok iyi bilirsek Tanrıyı da o kadar çok anlarız” (Spinoza, 1984:317) Bir başka deyişle tekil şeyleri ne kadar çok bilirsek Tanrıyı o kadar çok severiz. Zihnin bütün çabası sezgi gücü ile bilmektir. Biz şeyleri ne kadar çok üçüncü tür bilgi ile bilirsek Tanrıyı o kadar çok biliriz. Bundan dolayı ruhun yüce erdemi her zaman üçüncü bilgi tarzı ile bilmektir.

Zihin ne kadar çok bu sezgi bilgisinde yetenekli olursa, o zihin bilmeyi daha çok arzu eder. Bu sezgi bilgisinden de zihinde en yüksek hoşnutluğu doğar. Herkes bu bilgi tarzında ne kadar yükselecek olursa, kendisini ve Tanrıyı o kadar çok bilir. Kendilik bilgisi ve Tanrıya dair farkındalık yetkinlik ve en üstün mutluluk tavırlarını beraberinde getirir. (Spinoza, 1984: 321) Öyleyse sevgiden kaynaklanan bu en yüksek mutluluğu kazanmak ve korumak için sezgi bilgisinden aldığımız hoşnutluğu artırmamız ve Tanrı fikrini yaşamımızda içselleştirmemiz gerekir.

Tanrıya yönelik sezgi bilgisinden doğan söz konusu bu kutsal sevgi ruhla birleşmiş zihinsel ve ebedi bir sevgidir. Ruhsal ve Zihinsel sevgiden başka hiçbir ebedi sevgi de yoktur. Tanrı da kendisini sonsuz bir zihinsel sevgi ile sever. (Spinoza, 1984: 323) “Ruhun Tanrıya karşı zihinsel sevgisi, sonsuz olması bakımından değil, fakat bir çeşit ebediliğe sahip gibi görünen ruhun özü ile açıklanabilmesi bakımından Tanrının kendi kendisini sevdiği sevgidir. Yani ruhun Tanrıya karşı sevgisi Tanrının kendi kendisini sevdiği sonsuz sevginin bir kısmıdır.” (Spinoza, 1984: 323) Ruhun bu sevgisi ruhun bütün etkinliklerine bağlanmalıdır. Tanrı kendisini sevmesi bakımından insanları sever ve bunun sonucu olarak Tanrının insanlara karşı sevgisi ve ruhun Tanrıya karşı zihinsel sevgisi bir ve aynı şeydir. (Spinoza, 1984: 325) Sevgi yolunda “kendini tanıyan ve duyguların açık ve seçik bir biçimde tanıyan, Tanrıyı sever ve kendini ve duygularını ne denli tanırsa o kadar çok sever.” (Spinoza, 1984: Önerme 15) Aslında evrende ortaya çıkan her şeyin, her olayın hem “var oluşu” (existence), hem de “özü” hep Tanrısal tezahürlerdir, deyim yerindeyse, Tanrının kendini dile getirmesinden başka bir şey değildir.” (Fransez, 2012: 261)

Sonuç

İnsanın kendisini kusursuz bir biçimde tanınması, yani sonsuz evrensel varlığın, tüm varlıklarda olduğu gibi kendi içinde de işlediği gerçeğinin bilincine ulaşması, o insanda büyük bir sevinç uyandıracak, bu sevince eşlik eden evrensel varlığa karşı da aynı oranda büyük bir sevgi duyacaktır. Bu evrensel sevgi, tenin tüm etkilenmelerine hep açık olacağı için, zorunlu olarak zihinde hep bir mücadele sürüp gidecektir. Egoyla sürüp giden bu çetin mücadele sevginin yetkinleşmesi için işin doğası gereği gerekli bir mücadeledir.

Spinoza'ya göre biz ne kadar çok sezgi gücümüzü kullanırsak o kadar çok "ebedilik" özünün ışığını yakalamış oluruz. Ne kadar çok ebedilik kavramından eşyaya bakabilirsek o kadar çok sevinç ve hoşnutluk duyguları ile dolarız. Ne kadar çok bu duygularla dolarsak işte o zaman da kendimiz o ölçüde Tanrının farkında olur ve kutlu(beatitude) ve yetkin bir tavırla/telvinle dolmuş oluruz. İşte bu tavır/telvin tamda Spinoza'nın aşk kavramının içeriğini belirler. Bu aşk Tanrı aşkıdır. Bu Tanrı aşkı, karşımızda mevcut olarak imgelediğimiz bir Tanrıya değil, ebediliğini kavramış olduğumuz bir Tanrıya yöneliktir. Bu nedenle Spinoza bu aşka Zihinsel Tanrı Aşkını demektedir. (Fransez, 2012: 269) Spinoza açısından bu aşkın bir yaşam felsefesine dönüşmesi oldukça önemlidir.

Sezgisel bilgidenden doğan ve yaşam felsefesine dönüşmüş bu Tanrı aşkı aslında zihnin özünde zaten var olan kusursuz bir sevgidir. Zihnin bu yeteneği onun Ebedi Varlığa yönelik yüzünden ve Zihnin bu ebedilik sıfatını taşıdığı farkında olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak zihin Ebediliğe yönelik yüzünü unutup, bedenden gelen tutkulara köle olduğu zaman; bu durumda ebediyet özünü veya tam özgürlükle bağını koparmış olur ve kendini üzüntü dünyasına mahkum etmiş olur.

Bu durumda ise artık nesneye yönelik ve sevince bağlı bir sevginin dışında gerçek sevgi olan Tanrı sevgisini, ya da ebedi olan özünü sevme erdeminden kendini kendi mahrum etmiş olur. Yüce mutluluk Tanrı aşkıdır. Bu aşk sezgi bilgisinden doğar. Bu sevgi etkin olması bakımında ruha ve zihne aittir. Bundan dolayı da sevgi insanın en temel erdemidir. Bunun yanı sıra zihin bu sevgiden ne kadar haz alıp; hoşnut olursa o ölçüde Tanrının bilincinde, farkında olur. İnsanın selameti, mut-

luluğu ve özgürlüğü de bu yüce sevgide yatmaktadır. Bu nedenle Zihni en çok meşgul eden bu Tanrı sevgisi olmalıdır.

Kaynaklar

- Deleuze, G. (2008). *Spinoza Üzerine Onbir Ders* (çev. A. Kovanlıkaya). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Fransez, M. (2012). *Spinoza'nın Tao'su* (çev. G. Yanlı). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Spinoza, B. (1984). *Etika* (çev. H.Z. Ülken). İstanbul: Ülken Yayınları.
- Spinoza, B. (2010). *Teolojik-Politik İnceleme* (çev. C.B. Akal). Ankara: Dost Kitabevi.
- Sühreverdî. (2010). *Cebraîl'in Kanat Sesi* (çev. S. Baran). İstanbul: Sufi Yayınları.
- Tatian, D. (2009). *Spinoza: Dünya Sevgisi* (çev. H. Turşucu) Ankara: Dost Kitabevi.

Özet: Spinoza, felsefesinde mutluluğu aramak için yola çıkmış bir filozoftur. Bu nedenle ona göre insan bilgi ve duygusunu kendi mutluluğunu kazanmak ve mutsuzluğunu kendinden ve toplumdaki uzaklaştırmak konusunda teksif etmelidir. Bunun için de insanın üç şeyi bilmesi ve sevmesi gerekir: Tanrı, Evren ve İnsan. Bu nedenle insanın öncelikle kendi ten ve zihnini bilmesi önemlidir Zihnin sezgi gücüyle ebedilik kavramını bilmesi, Spinoza'ya göre onun en üstün çabası ve en büyük erdemidir. Şeyleri üçüncü tür bilgi ile bilmek Tanrı bilgisinden yola çıkarak onları eksiksiz bir biçimde kavramak demektir. Spinoza'nın sevgi metafiziği onun insanı mutluluğa götüren "Zihinsel Tanrı Aşkını" kavramına dayanır. İnsanın selameti, mutluluğu ve özgürlüğü de bu yüce sevgide yatmaktadır. Bu nedenle Zihni en çok meşgul eden bu Tanrı sevgisi olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Spinoza, Tanrı sevgisi, mutluluk, insan, zihin.

